

УДК 37:341.221.4:316.32(430)

ОГІЄНКО Олена Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки Сумського державного
педагогічного університету імені А.С.Макаренка,
e-mail: el.ogienko@gmail.com

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН (Австрія, Бельгія, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Швейцарія)

У статті узагальнено досвід німецькомовних країн щодо інтернаціоналізації вищої освіти; окреслено сутність процесів глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти; визначено провідні чинники та окреслено стратегії та тенденції інтернаціоналізації вищої освіти Австрії, Бельгії, Німеччини, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі.

Ключові слова: вища освіта; інтернаціоналізація; глобалізація; стратегія; тенденція; академічна мобільність; інтернаціоналізовані навчальні плани та програми; німецькомовні країни.

Постановка проблеми. На початку XXI століття впливовими факторами, які зумовлюють реформаційні процеси в освіті є глобалізація та міжнародна інтеграція. Саме вони заклали основу нової концепції вищої школи, у якій акцентується увага на міжнародній конкуренції, покращення якості освіти та інтернаціоналізації. Водночас передумовами інтернаціоналізації є перехід до інформаційного суспільства, суспільства знань, прагнення до створення єдиного освітнього простору вищої освіти.

На нашу думку, одним із дієвих шляхів інтеграції України до європейського освітнього простору є обґрунтування національної стратегії інтернаціоналізації, яка, на жаль, на сьогодні тільки обмірковується а розробляється, а ідеї інтернаціоналізації освіти залишаються на рівні декларативних намірів. Тому для України важливим є вивчення досвіду європейських країн щодо інтернаціоналізації вищої освіти, зокрема, німецькомовних країн (Австрія, Німеччина, Швейцарія, Ліхтенштейн, Люксембург), оскільки вони мають певні традиції та здобутки у дослідженні та реалізації процесу інтернаціоналізації вищої освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема інтернаціоналізації вищої освіти розглядалась як вітчизняними та російськими (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, А. Джурицький, С. Клепко, В. Кремень, О. Овчарук, А. Сбруєва, В. Солощенко, І. Тагунова, Л. Ходов, Т. Юрченко та ін.), так й зарубіжними (У. Бек, Б. Вехтер, Д. Девіс, Дж. Едвард, Б. Кем, Дж. Найт, А. Пеллерт, С. Шпоун, та ін.) вченими. Проте проблема інтернаціоналізації вищої освіти у Австрії, Німеччини, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Метою статті є узагальнення досвіду німецькомовних країн щодо інтернаціоналізації вищої освіти, визначення її стратегій та тенденцій.

Виклад основного матеріалу. На думку П. Скотта, «глобалізація – це, можливо, найбільш фундаментальний виклик, який відчула вища школа за всю більш ніж тисячолітню історію свого існування» [1, с. 3]. Проблема глобалізації постає у перспективах розвитку вищої школи у глобальному світі XXI столітті, у необхідності підготовка фахівців до професійної діяльності у глобальному світі.

На відміну від глобалізації, інтернаціоналізація не є новим явищем. Ще у XVII студенти мандрували по Європі. За останні 25 років академічна мобільність зросла на 25 відсотків, виникли нові форми інтернаціональної співпраці.

Водночас як свідчать наші розвідки не має єдиного підходу до визначення терміну «інтернаціоналізація», який, на думку нідерландського дослідника Х.де Віт з'явився лише на початку 80-тих років XX століття [2; 3; 4; 5].

Інтернаціоналізацію розглядають як: багатоаспектний феномен сучасності, що включає міжнародні програми обміну, спільні дослідницькі проекти, спеціально сфокусовані дослідження у ВНЗ іншої країни, знання іноземних мов, розвинуту мережу спілкування засобами Інтернету, інтернаціоналізовані навчальні програми (Х. де Віт); процес інтеграції,

впровадження інтернаціональної перспективи до існуючої системи освіти (Б. Еллінгбо); економічну складову успішної роботи сучасного університету, що включає отримання прибутку від освітніх послуг ВНЗ, що породила глобальну освітню конкуренцію (С. Гроеннінгс, Д. Вілей); інтернаціональний, інтеркультурний, міжнародний вимір у викладанні, навчанні, наукових дослідженнях (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен); фактор конкурентної освітньої боротьби (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен). Більш узагальненим є визначення OECD, за яким інтернаціоналізація освіти розуміється як процес, у якому мета, функції та організація надання освітніх послуг набуває міжнародного виміру [6]. На нашу думку, найбільш лаконічним є визначення запропоновано американським дослідником Дж. Найтом: «Інтернаціоналізація – це процес впровадження міжнародної складової у дослідницьку, освітню і адміністративну функції вищої освіти» [2].

Нами було встановлено, що дослідники з німецькомовних країн погоджуються із запропонованими вище визначеннями «інтернаціоналізації освіти» і намагаються їх конкретизувати, розглядаючи інтернаціоналізацію як: інноваційний стратегічний менеджмент управління системою вищої освіти та вищим навчальним закладом (С. Шпоун); багатовимірний процес, що є результатом глобалізації (Б. Кем); стратегічну мету кожного навчального закладу, що передбачає економічну, соціальну та інституційну складові (Ч. Пехар).

На думку німецьких дослідників провідними чинниками, які зумовили інтернаціоналізаційні процеси у німецькомовних країнах є: глобалізація вищої освіти як взаємозалежність таких компонентів як інтернаціоналізація виробництва, розвиток мультинаціональних концернів, міжнародна мобільність та посилення світової конкуренції, що сприяє зміні змісту, цілей, форм та навчальних орієнтирів університетської освіти в цілому, та масовізація вищої освіти [7, с. 27]; посилення міжнародного співробітництва; запровадження інтернаціонального змісту освіти; зміни в організаційній структурі вищих навчальних закладів країн, наприклад, створення Міжнародної академії філософії (Ліхтенштейн, 1989), Інтернаціонального інституту (Люксембург, 2003), введення двомовного навчання в університетах Базеля, Берна, Люцерна (Швейцарія) [5]; реформування вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу.

Економічні фактори тісно пов'язані з фінансовими вигодами та можливістю спрямування коштів на розвиток університету. Політичні фактори зумовлюються політичними інтересами країни, надання університетам автономії тощо. Соціально-культурні фактори акцентують увагу на популяризації національної культури та долучення до інших культур, а також сприяють підвищенню репутації ВНЗ у країні та світі. Академічні фактори пов'язані з підвищенням якості навчання та дослідницької діяльності у ВНЗ. Ці фактори тісно пов'язані, взаємозумовлені та постійно змінюються. Визначенні фактори підпорядковані цілям інтернаціоналізації вищої освіти у німецькомовних країнах, серед яких: внесок у глобальний розвиток (залучення найкращих ресурсів та внесок у світовий розвиток за допомогою цих ресурсів); економічні цілі: диверсифікація та збільшення університетських фінансів, розширення регіональної мережі ВНЗ тощо; академічні цілі: розширення навчальних планів, мобільність студентів і викладачів, набуття ними міжкультурних компетенцій, розвиток міжнародної міжвузівської співпраці, підвищення якості міжнародних досліджень тощо.

У світовій практиці виділяють чотири стратегії інтернаціоналізації вищої освіти: стратегія узгодженого підходу; стратегія кваліфікаційно-міграційного підходу чи залучення кваліфікованої робочої сили; стратегія отримання прибутку; стратегія розширення можливостей [3; 6]. Стратегія узгодженого підходу спирається на довгострокові політичні, культурні, академічні цілі розвитку країни; її основним принципом є міжнародна співпраця, а не конкуренція; її реалізація здійснюється через підтримку академічної мобільності, створення інституціональних партнерств в галузі вищої освіти. Таку стратегію використовують в процесі інтернаціоналізації Японія, Корея, Мексика, Іспанія. Стратегія отримання прибутку характерна для Австралії, Великої Британії, США, Нова Зеландія. На

думку американських дослідників, цю стратегію можна охарактеризувати як «академічний капіталізм та нова економіка» (Ш. Слотер, Дж. Рходес). Вона базується повністю на платній основі, державні дотації відсутні.

Ми з'ясували, що німецькомовні країни використовують стратегію кваліфікаційно-міграційного підходу, який спрямований на залучення висококваліфікованих фахівців та талановитих студентів, аспірантів, науковців до роботи у своїх країнах. Наприклад, в «Основному акті про вищу освіту» Німеччини записано, що заклади вищої освіти повинні сприяти інтернаціоналізації, зокрема, європейської кооперації у галузі вищої освіти та обміну студентами та викладачами між німецькими та зарубіжними закладами освіти; вони повинні задовольняти специфічні запити іноземних студентів [8].

Велике значення у реалізації зазначеної стратегії у Німеччині, Австрії, Ліхтенштейні та Швейцарії має мережа спеціальних агентств та організацій. Наприклад, у Німеччині такими організаціями є Федеральна академічна служба обміну (DAAD), Фонд імені Олександра фон Гумбольдта, Фонд Фрідріха Еберта, Німецько-дослідницький Фонд та ін., у Швейцарії – MAROW, в Австрії – OoCD – організації, що об'єднує всі вищі навчальні заклади країн та сприяють розвитку міжнародних академічних відносин та наукової кооперації.

Водночас, аналіз підходів до інтернаціоналізації освіти в університетах німецькомовних країн, засвідчив, що у вищих навчальних закладах можна виокремити три типи стратегій інтернаціоналізації, які базуються на різних типах міжнародного співробітництва: змістова кооперація (між іноземними партнерськими ВНЗ та іншими освітніми установами); формальна кооперація (між міністерствами освіти, фінансовими установами, академічними службами міжнародного обміну, церквою тощо); кооперація між одержувачем та постачальником послуг (політичні інституції, міжнародні компанії тощо). Такими стратегіями є: традиційна чи гумбольдтіанська (тип А), яка заперечує будь які зміни та нововведення, світові процеси глобалізації, інтернаціоналізації повністю ігноруються; казуїстична (тип В), за якою зміни та модернізація освітньої системи, її інтернаціоналізація відбувається у контексті вимог Болонського процесу; стратегічна (тип С), що відображає усвідомлення необхідності змін, підтримку освітніх ініціатив стосовно інтернаціоналізації університетської освіти [3]. Німецькі дослідники наголошують на тому, що стратегії інтернаціоналізації освіти, що запропоновані Міністерством освіти і досліджень Німеччини у 2008 році, були визнанні у всіх німецькомовних країнах [3].

На нашу думку, хоча сьогодні у німецькомовних країнах переважає казуїстична стратегія, проте чітко простежується прагнення вищих навчальних закладів впроваджувати стратегію типу С, яка дає можливість здійснювати власну політику інтернаціоналізації.

У цьому контекст важливим є визначення шляхів впровадження зазначених стратегій інтернаціоналізації університетської освіти, які досліджували німецькі вчені У. Грьонке, О. Крайнер, Й. Лейк, А. Моунфілд та ретельно проаналізовані українською дослідницею В. Солощенко. Так, відповідно до поглядів німецьких науковців виокремлюються такі перспективні орієнтири: цільовий, який передбачає наявність конкретних перспективних концепцій розвитку ВНЗ, що зорієнтовані на одержання певного результату та втілюються засобами його інтернаціоналізації; процесуальний, що визначає наповненість стратегій інтернаціоналізації конкретного університету формами, засобами, методами і технологіями їх реалізації; результативний, за яким задекларовано необхідність досягнення поставлених цілей, відповідність інтеграційної політики ВНЗ його загальній власній концепції розвитку на майбутнє, а саме: академічна свобода, студентська зосередженість, персональна зосередженість, інституційна зосередженість; євровекторний, який передбачає відповідність освітньої політики держави, навчального закладу європейської освітньої політиці [3, с. 58–59; 5; 8].

Доречно відзначити, що реалізація запропонованих стратегій тісно пов'язана з формами інтернаціоналізації у ВНЗ німецькомовних країн.

Найбільш поширеною формою інтернаціоналізації є академічна та наукова мобільність. Проте така форма інтернаціоналізації тісно пов'язана з мовною стратегією, яка

інтенсивно впроваджується у німецькомовних країнах, оскільки головною перешкодою на шляху ефективній інтернаціоналізації вищої освіти є незадовільне володіння німецькою мовою.

Іншою формою, феноменом інтернаціоналізації є інтернаціоналізація навчальних планів та програм. Зауважимо, що визначення терміну «інтернаціоналізований навчальний план» було запропоновано Центром досліджень та інновацій у галузі освіти (CERI), за яким – це навчальний план з міжнародною орієнтацією у змісті освіти, що спрямований на підготовку студентів до здійснення діяльності у міжнародному культурному середовищі [9].

Сьогодні у європейських країнах прийнята типологія інтернаціоналізованих навчальних планів, якою користуються й ВНЗ німецькомовних країн. Це навчальні плани з інтернаціональним змістом навчальних дисциплін (наприклад, європейське право); у яких традиційні предметні галузі збагачені за рахунок порівняльних досліджень (наприклад, міжнародна порівняльна педагогіка); з іноземних мов, які забезпечують навичками міжкультурної діяльності та міжнародного спілкування; що містять міждисциплінарні програми (такі як регіоноведення, країноведення); які ведуть до міжнародного визнання професійних кваліфікацій; що задовольняють вимоги загальних та подвійних стандартів, що визнаються у деяких країнах; у яких обов'язкові компоненти змісту освіти пропонуються до реалізації місцевим викладачам; що спеціально розроблені для іноземних студентів [9, с. 13]. Підкреслимо, що саме у Німеччині було вперше розроблено інтернаціоналізовану навчальну програму «Навчальний курс міжнародного спрямування» у 1995 році. Цікавим, на нашу думку, є пропозиція Т. Берхема та К. Ландфріда стосовно розробки у межах інтернаціоналізованої навчальної програми так званого «трикутника сумісності», що передбачає таку ієрархію: «студент – іноземний студент», «студент – суспільство», «студент – ринок праці» [7].

Висновки. *Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:* інтернаціоналізація вищої освіти створює можливості її глобалізації, модернізації, впровадження інновацій, забезпечує мобільність, підвищує доступність та якість, розширює міжнародну співпрацю; тенденціями інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти у німецькомовних країнах є: тенденція міжнародної академічної та наукової мобільності; тенденція конвергенції, яка стосується структур кваліфікацій, інтернаціоналізованих навчальних планів та програм; тенденція експорту освітніх послуг та результатів наукової діяльності; інтернаціоналізація реалізує такі стратегічні цілі ВНЗ німецькомовних країн як підвищення якості навчання та досліджень, набуття міжнародного визнання та репутації, диверсифікація джерел та каналів фінансування, підвищення конкурентоспроможності на національному та міжнародних ринках.

Дослідження даного питання не вичерпує зазначену проблему. Особливо *перспективним* може бути подальше вивчення її з точки зору дослідження особливостей та механізмів академічної мобільності у німецькомовних країнах.

Список використаної літератури

1. Скотт П. Глобализация и университет / П. Скотт // *Alma Mater*. – 2000. – №4. – С. 3–8.
2. Сбруєва А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. Сбруєва – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 80 с.
3. Солощенко В.М. Інтернаціоналізація університетської освіти: досвід німецькомовних країн / В.М. Солощенко – Суми : Мрія, 2012. – 176 с.
4. Schwan S. Internationalization of German Higher education: a case study on the opportunities and threats of internationalization process at the university of Bielefeld / S. Schwan – Tübingen: GRIN Verlag, 2009 – 120 s.
5. Bäurl I. Internationalisierung als Prozeßphänomen : Konzepte – Besonderheiten – Handhabung / I. Bäurl // *Management International Review*. – 2006. – S. 12–26.
6. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education ; Opportunities and Changes / OECD Publication. – Paris, 2004. – 315 p.
7. Görlitz A. Politische Steuerung : Ein Studienbuch / A. Görlitz. – Leske; Büdlich: Auflage, 1995. – 180 s.
8. Schnitzer K. Fallstudien zur Internationalisierung des Curriculums an Deutschen Honhshulen: German Report for the OECD / Schnitzer K., Korte E. // *CERI study on Internalizing the Curriculum in Higher Education*. – Hannovers, 1995.
9. Інтернаціоналізація учебных планов высшего образования. Опыт Нидерландов. – Екатеринбург, Труды Nuffic 3. – 1997. – 226 с.

References

1. Scott, P. (2000). Globalization and university. *Alma Mater*, 4, 3–8. (in Russ.).
2. Sbrueva, A. (2008). *Global and regional tendencies in the development of higher education in the conditions of constructing knowledge societies*. Sumy: Sumy State A.S.Makarenko Pedagogical University. (in Ukr.).
3. Soloshenko, V.M. (2012). *Internationalisation of universities education: experience of german-speaking countries*. Sumy: Dream. (in Ukr.).
4. Schwan, S. (2009). *Internationalization of German Higher education: a case study on the opportunities and threats of internationalization process at the university of Bielefeld*. Tübingen: GRIN Verlag.
5. Bäaurl, I. (2006). Internationalisierung als Prozeßphänomen: Konzepte – Besonderheiten – Handhabung. *Management International Review*, 12–26.
6. OECD. (2004). *Internationalisation and trade in Higher Education ; Opportunities and Changes*. Paris: OECD Publication.
7. Görlitz, A. (1995). *Politische Steuerung: Ein Studienbuch*. Leske; Büdlich: Auflage.
8. Schnitzer, K. (1995). Fallstudien zur Internationalisierung des Curriculums an Deutschen Honhshulen. *German Report for the OECD*. Hannovers.
9. Internationalization of curricula in higher education. (1997). Experience of the Netherlands. Ekaterinburg, Works Nuffic 3. (in Russ.).

OGIENKO Olena,

Doctor of Pedagogic Sciences, professor,
professor of department of pedagogy
Sumy State A.S.Makarenko Pedagogical University,
e-mail: el.ogienko@gmail.com

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION: EXPERIENCE OF GERMAN – SPEAKING COUNTRIES

(Austria, Belgium, Germany, Luxembourg, Liechtenstein, Switzerland,)

***Abstract.** This article summarizes the experience of the German-speaking countries on the internationalization of higher education; outlines the meaning and nature of globalization and internationalization of higher education. Its key factors (globalization of higher education, strengthening of international cooperation and partnership, the introduction of international content of education, changes in the organizational structure of higher education institutions, higher education reform in accordance with the Bologna process) have been identified.*

The strategies of higher education internationalization in Austria, Belgium, Germany, Switzerland, Liechtenstein, Luxembourg have been determined, in particular, traditional or humboldtianska which denies any changes and innovations, world globalization, as well as internationalization are being ignored completely; casuistically, according to which changes and modernization of the educational system, its internationalization taking place in the context of the Bologna process; a strategy that reflects the awareness of the essential for change, supporting educational initiatives regarding the internationalization of university education and its forms (academic and scientific mobility, internationalized curricula and programs); the major factors and trends of higher education internationalization have been outlined: the trend of international academic and scientific mobility, convergence trend concerning structures of qualifications and internationalized curricula and programs; the trend of export of educational services and outcomes of research activities; internationalization implements the following strategic goals of the German universities as improving the quality of education and research, gaining of international recognition and reputation, diversification of financing sources and channels, increasing competitiveness of the national and international markets, withstanding to external and internal threats and challenges of the global environment.

***Key words:** higher education; internationalization; globalization; strategy; trend; academic mobility; internationalized curricula and programs; German-speaking countries.*

*Одержано редакцією 24.07.2016
Прийнято до публікації 28.07.2016*